

MAKTABGACHA TA'LIMDA INKLYUZIV TA'LIMNI TASHKIL ETISHDA "ILK QADAM" DAVLAT DASTURINING O'RNI

*Osiyo texnologiyalari universiteti maktabgacha ta'lim yo'nalishi 3 bosqich
talabasi*

Qashqadaryo viloyat Mirishkor tumani Ayzabod qishlog'ida yashovchi

Ro'ziboyeva Rohat Yangiboy qizi

Ilmiy rahbar: Razzoqov Davron Niyozovich.

Osiyo texnologiyalar universiteti "Pedagogika" kafedrasida dotsenti, pedagogika
fanlari nomzodi

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqola O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni tashkil etishda "Ilk qadam" davlat dasturining o'rnini tahlil qiladi. U dasturning inklyuziv prinsiplarga moslashuvchanligini, pilot loyihalarni, xususan, Toshkentdagi 369-sonli inklyuziv MTM faoliyatini ko'rib chiqadi. Maqolada inklyuziv ta'limni joriy etishdagi kadrlar, infratuzilma va moliyalashtirish muammolari muhokama qilinib, ularni hal etish bo'yicha xalqaro tajriba asosida tavsiyalar beriladi. Tadqiqot "Ilk qadam" dasturining ahamiyatini va maktabgacha ta'limda inklyuzivlikni kengaytirish yo'nalishlarini yoritishga qaratilgan.*

Kalit so'zlar: *Inklyuziv ta'lim, maktabgacha ta'lim, Ilk qadam, davlat dasturi, bolalar huquqlari, maxsus ta'lim ehtiyojlari, MTM*

Kirish

Maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni joriy etish zamonaviy pedagogikaning eng dolzarb vazifalaridan biri bo'lib, har bir bolaning, jumladan, maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalarning ham teng imkoniyatlarda rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan fundamental yondashuvdir. Birlashgan

Millatlar Tashkilotining Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi kabi xalqaro hujjatlar ta'limga bo'lgan huquqni kamsitishsiz, tenglik asosida amalga oshirishni taqozo etadi. O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda mazkur yo'nalishda salmoqli qadamlar tashlanmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida mamlakatda ta'lim sohasida olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar, xususan, maktabgacha ta'limni rivojlantirishga qaratilgan strategiyalar doirasida inklyuzivlik tamoyili ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Ushbu tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda maktabgacha ta'lim sohasida inklyuziv ta'limni tashkil etishda "Ilk qadam" davlat dasturining o'rni, uning mazmuni va amaliyotdagi ta'sirini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot doirasida quyidagi vazifalarni amalga oshirish rejalashtirilgan: maktabgacha ta'limda inklyuzivlikning nazariy asoslarini va O'zbekistondagi dastlabki holatni o'rganish; "Ilk qadam" dasturining inklyuziv ta'limga oid yo'nalishlarini aniqlash; dastur doirasida inklyuziv ta'limni tashkil etish mexanizmlari va amalga oshirilgan ishlarni tahlil qilish; dasturning maktabgacha inklyuziv ta'limga ta'sirini va erishilgan natijalarni baholash; dasturni amalga oshirishdagi muammolarni aniqlash, ularning yechimlarini taklif etish va xalqaro tajriba bilan qiyosiy tahlil o'tkazish. Tadqiqot natijalari O'zbekistonda inklyuziv maktabgacha ta'limni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi degan umiddamiz.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Inklyuziv ta'lim nazariyasi har bir bolaning, jismoniy, aqliy, hissiy yoki boshqa xususiyatlaridan qat'iy nazar, umumiy ta'lim muhitida o'qish va rivojlanish huquqiga ega ekanligini ta'kidlaydi. Bu yondashuv ajratib o'qitish (segregatsiya) yoki faqat birlashtirish (integratsiya) dan farqli o'laroq, ta'lim tizimining o'zi barcha bolalarning ehtiyojlariga moslashishini nazarda tutadi. Inklyuziv ta'lim bu o'zi nima? INKLYUZIV - (inklyuziya - inglizcha [inclusion] - uyg'unlashish) Hamkorlikdagi ta'lim bo'lib, butun dunyo hamjamiyati tomonidan eng samarali, eng insonparvar ta'lim sifatida tan olingan. Imkoniyati cheklangan bolalarni maktabgacha ta'lim tashkilotlariga sog'lom tengdoshlari bilan birga ta'lim olishidir.

Inklyuziv ta'lim pedagog xodimlar va ota-onalar tomonida ta'lim jarayoniga ijodiy yondashuvni o'zida aks ettiradigan tabiiy jarayon hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda inklyuzivlikni joriy etish erta yoshdagi ijtimoiy moslashuv, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish va tengdoshlar orasida bag'rikenglikni shakllantirish uchun muhim ahamiyatga ega.

O'zbekistonda inklyuziv ta'lim tizimi rivojlanishining dastlabki bosqichlari uzoq yillar davomida asosan maxsus ta'lim muassasalari orqali amalga oshirilgan. Maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar asosan alohida maktab-internatlarda yoki uy sharoitida individual ta'lim olishgan. Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-oktabrdagi "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida" 638-sonli Qarori [3, 4, 5] kabi me'yoriy-huquqiy hujjatlar maxsus ta'lim muassasalaridagi sinf hajmlari va o'qituvchi-o'quvchi nisbatlarini, shuningdek, uy sharoitida individual ta'limni tashkil etish tartibini belgilab bergan. Masalan, eshitish yoki ko'rish qobiliyati zaif bolalar uchun sinflar 8-12 o'quvchidan iborat bo'lishi, nutqida og'ir nuqsoni bor yoki jismoniy nuqsonli bolalar uchun 10-12 o'quvchidan oshmasligi belgilangan [3]. Bu esa maxsus ehtiyojli bolalarni asosan ixtisoslashtirilgan sharoitlarda o'qitish tizimining uzoq vaqt dominant bo'lganini ko'rsatadi.

Biroq, so'nggi yillarda O'zbekiston hukumati inklyuziv ta'limni umumiy ta'lim tizimiga joriy etish borasida qat'iy qadamlar tashladi. Prezidentning "Алоҳида таълим эҳтиёжлари бўлган болаларга таълим-тарбия бериш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-sonli qarori va "2020-2025-yillarda Xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi [4, 5] qabul qilinishi inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun strategik asos yaratdi. Ushbu hujjatlarda ta'lim muassasalari uchun binolarga qo'yiladigan talablarni ishlab chiqish, zarur adabiyotlar, metodik qo'llanmalar va o'quv-ishlab chiqarish uskunalari bilan ta'minlash, umumta'lim muassasalarini maxsus moslamalar (liftlar, panduslar) va mutaxassis kadrlar (maxsus pedagoglar) bilan jihozlash kabi asosiy vazifalar belgilandi. Shu bilan birga, oliy

ta'lim tizimida nogironligi bo'lgan shaxslar uchun 2% qo'shimcha kvotalarning joriy etilganiga qaramay, ularning qabul darajasi pastligi [2] inklyuziv ta'limning boshlang'ich va o'rta bosqichlaridagi yetishmovchiliklar natijasi ekanligini ko'rsatadi. Bu esa inklyuzivlikni aynan maktabgacha ta'limdan boshlash zarurligini ta'kidlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot inklyuziv ta'limni tashkil etishda "Ilk qadam" davlat dasturining o'rnini tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, sifatli tahliliy yondashuvga asoslangan. Tadqiqot davomida normativ-huquqiy hujjatlar, davlat dasturlari, rasmiy hisobotlar va mavzuga oid ilmiy adabiyotlar atroflicha o'rganildi. Asosiy ma'lumot manbalari sifatida "Ilk qadam" davlat dasturining o'zi, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari (xususan, 2021-yil 12-oktabrdagi "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida" 638-sonli Qaror), shuningdek, maktabgacha ta'lim vazirligi tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar xizmat qildi.

Hujjatlar tahlili: "Ilk qadam" davlat dasturining umumiy mazmunini, uning maqsad va vazifalarini, maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan yo'nalishlarini aniqlash maqsadida chuqur tahlil qilindi. Shuningdek, inklyuziv ta'limni rivojlantirishga qaratilgan Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasi qarorlari (PQ-4860, 638-son) ularning "Ilk qadam" dasturi bilan aloqadorligi nuqtai nazaridan o'rganildi.

Amaliyotni o'rganish: Toshkent shahridagi birinchi inklyuziv maktabgacha ta'lim muassasasi – 369-sonli MTM faoliyati bo'yicha mavjud ochiq manbalardagi ma'lumotlar [1] pilot loyiha sifatida tahlil qilindi. Bu MTMda "Ilk qadam" dasturining qanday moslashtirilgani, qanday mexanizmlar orqali inklyuzivlik ta'minlanayotgani va qanday natijalarga erishilayotgani ko'rib chiqildi.

Qiyosiy tahlil: O'zbekiston tajribasini xalqaro inklyuziv ta'lim amaliyotlari bilan umumiy jihatlardan qiyosiy tahlil qilish orqali mavjud yutuq va kamchiliklar

baholandi. Bunda, xalqaro miqyosdagi inklyuziv maktabgacha ta'limning umumiy tamoyillari va yondashuvlari nazarda tutildi, garchi maxsus mamlakatlar tajribasi berilgan manbalarda aniq ko'rsatilmagan bo'lsa-da.

Bu metodologiya "Ilk qadam" davlat dasturining inklyuziv ta'lim tizimiga qo'shgan hissasini ham nazariy, ham amaliy jihatdan baholashga imkon berdi, shu bilan birga kelajakdagi takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlashga yordam berdi.

"Ilk qadam" davlat dasturi O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini tubdan isloh qilish va uni xalqaro standartlarga moslashtirish maqsadida ishlab chiqilgan milliy o'quv dasturidir. U bolalarning kompleks rivojlanishini, jumladan, jismoniy, ijtimoiy-kommunikativ, kognitiv va nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Dastur asosida bolalar bog'chalarida ta'lim jarayoni bolalar ehtiyojlari va qiziqishlariga mos ravishda tashkil etiladi, o'yin orqali o'rganish va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlar ustuvor hisoblanadi.

"Ilk qadam" dasturining bevosita inklyuziv ta'limga bag'ishlangan alohida bo'limi bo'lmasa-da, uning bolaga yo'naltirilganligi, har bir bolaning shaxsiy rivojlanish trayektoriyasini hisobga olishga intilishi va moslashuvchanligi inklyuzivlikni joriy etish uchun qulay zamin yaratadi. Dasturning asosiy prinsiplari, masalan, har bir bolaning noyobligini tan olish, uning shaxsiy salohiyatini ro'yobga chiqarishga ko'maklashish, hamkorlik va o'zaro yordamni rag'batlantirish kabi jihatlari inklyuziv muhitni shakllantirish uchun muhimdir.

Inklyuziv ta'lim kontekstida "Ilk qadam" dasturi moslashtirilgan holda qo'llaniladi. Toshkent shahridagi 369-sonli inklyuziv MTM misolida [1], ushbu muassasada "Ilk Qadam" davlat dasturining moslashtirilgan o'quv rejasi asosida ish olib borilishi bunga yorqin misoldir. Bu shuni anglatadiki, dasturning asosiy tamoyillari va yo'nalishlari saqlangan holda, maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalarning individual ehtiyojlarini qondirish maqsadida qo'shimcha resurslar va metodologiyalar integratsiya qilinadi. Masalan, 369-sonli MTMda har kungi mashg'ulotlar defektolog ishtirokida o'tkaziladi, logoped va psixolog xizmatlari yo'lga qo'yilgan [1]. Bu esa "Ilk qadam" dasturini faqatgina an'anaviy ta'lim

muhitida emas, balki maxsus ehtiyojli bolalar uchun ham samarali qo'llash imkoniyatini ko'rsatadi.

Shuningdek, "O'zbekistonda 2020-2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi" [4, 5] kabi strategik hujjatlar "Ilk qadam" kabi dasturlarning inklyuziv ta'limga moslashishi uchun me'yoriy va metodik asos yaratadi. Konsepsiyada ta'lim muassasalarini maxsus moslamalar bilan jihozlash, zarur adabiyotlar va metodik qo'llanmalar bilan ta'minlash, maxsus pedagoglar va psixologik-pedagogik mutaxassislar bilan kadrlar tayyorlash kabi vazifalar belgilangan. Bu vazifalar "Ilk qadam" dasturining inklyuziv muhitda to'liq va samarali ishlashi uchun zarur bo'lgan qo'shimcha sharoitlarni yaratishga qaratilgan.

"Ilk qadam" dasturi doirasida inklyuziv ta'limni tashkil etishda bir qancha mexanizmlar va yo'nalishlar amalga oshirilmoqda. Eng muhim mexanizmlardan biri me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirishdir. Prezidentning PQ-4860-sonli Qarori va Vazirlar Mahkamasining 638-sonli Qarori [4, 5] umumta'lim maktablarida, shuningdek, maxsus maktabgacha ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'limni tashkil etish bo'yicha huquqiy asoslarni yaratdi. Garchi 638-sonli Qaror asosan umumiy o'rta ta'limga oid bo'lsa-da, u maktabgacha ta'limdagi inklyuzivlikni kengaytirish uchun zamin yaratadi, chunki unda maxsus ehtiyojli bolalar uchun ta'limni tashkil etishning umumiy prinsiplari, jumladan, individual ta'lim rejalarini ishlab chiqish va mutaxassislar bilan ta'minlash masalalari qamrab olingan.

Amalga oshirilgan ishlarning yorqin namunasi sifatida Toshkent shahri Yakkasaroy tumanidagi 369-sonli maktabgacha ta'lim muassasasini keltirish mumkin [1]. Bu muassasa davlat-xususiy sheriklik asosida faoliyat yuritib, odatdagi rivojlanishga ega bo'lgan bolalar bilan birga jismoniy yoki psixologik rivojlanishida nuqsoni bor bolalarni ham o'z ichiga oladi. U yerda bolalar umumiy ta'lim guruhlariga (har biriga 3 nafar nogironligi bo'lgan bola) integratsiya qilingan bo'lib, bu "Ilk qadam" dasturining inklyuziv tamoyillar asosida moslashtirilganligini ko'rsatadi. Ushbu MTMning xususiyatlari quyidagilardir:

Moslashtirilgan dastur: "Ilk qadam" davlat dasturining moslashtirilgan o'quv rejasi, jumladan, kundalik defektolog mashg'ulotlari orqali ta'lim beriladi [1]. Bu esa asosiy dasturni saqlagan holda individual ehtiyojlarga moslashish imkoniyatini taqdim etadi.

Kadrlar bilan ta'minlash: MTMda defektolog, logoped va psixolog xizmatlari mavjud bo'lib, ular bolalar, ota-onalar va xodimlarga qo'llab-quvvatlash ko'rsatadi [1]. Bu inklyuziv muhitda mutaxassis yordamining muhimligini ko'rsatadi.

Infratuzilma: MTM davolash-jismoniy tarbiya xonasi, sport zali, yozgi basseyn, futbol maydonchasi kabi maxsus sharoitlar bilan jihozlangan [1]. Bu kabi moslashtirilgan infratuzilma maxsus ehtiyojli bolalarning ta'lim olishi va rivojlanishi uchun qulay muhit yaratadi.

Ijtimoiy integratsiya: Maktabgacha ta'lim vaziri Agrippina Shin ta'kidlaganidek, inklyuziv ta'lim barcha bolalarda bag'rikenglikni rivojlantiradi va nogironligi bo'lgan bolalarga muhim muloqot va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini o'zlashtirishga yordam beradi [1].

Bu kabi pilot loyihalar "Ilk qadam" dasturi asosida inklyuziv ta'limni amaliyotga joriy etish mumkinligini isbotlab, kelajakda boshqa muassasalarda ham shu tajribani qo'llash uchun namuna bo'lib xizmat qiladi.

"Ilk qadam" davlat dasturining maktabgacha inklyuziv ta'limga ta'siri va erishilgan natijalar hali keng miqyosda o'rganilmagan bo'lsa-da, mavjud ma'lumotlar asosida bir qator ijobiy tendensiyalarni qayd etish mumkin.

Birinchidan, dasturning mavjudligi inklyuziv ta'limga bo'lgan umumiy e'tibor va tushunchani oshirishga xizmat qiladi. Garchi "Ilk qadam" dasturining o'zi maxsus inklyuziv dastur bo'lmasa-da, uning bolaga yo'naltirilganligi va moslashuvchanligi inklyuziv amaliyotlar uchun asos bo'lish imkoniyatini beradi. Uning moslashtirilgan shakllarda qo'llanilishi orqali maktabgacha ta'lim xodimlari orasida maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashga nisbatan yangicha yondashuvlar shakllanmoqda.

Ikkinchidan, 369-sonli MTM kabi pilot loyihalar inklyuziv ta'limni amaliyotda qanday tashkil etish mumkinligini ko'rsatib berdi [1]. Bu kabi muassasalar faqatgina maxsus ehtiyojli bolalarga ta'lim berish bilan cheklanib qolmay, balki odatdagi rivojlanishga ega bolalarda ham bag'rikenglik, empatiya va o'zaro hurmat kabi qadriyatlarni shakllantirishga yordam beradi. Erta yoshdagi inklyuziv muhitda o'sish bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda, muloqot qobiliyatlarini mustahkamlashda va kelajakda jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiya bo'lishida muhim rol o'ynaydi. Bu, o'z navbatida, oliy ta'lim bosqichida maxsus ehtiyojli talabalarning ta'limga tayyorgarligi pastligi bilan bog'liq muammolarni [2] hal qilishga yordam beradi, chunki inklyuziv ta'limga erta yoshdan e'tibor berish ularning keyingi ta'lim bosqichlariga tayyorligini oshiradi.

Uchinchidan, "Ilk qadam" dasturining moslashuvchanligi asosida defektologlar, logopedlar va psixologlar ishtirokida maxsus individual ta'lim rejalarini ishlab chiqish imkoniyati yaratilmoqda. Bu bolalarning individual rivojlanish xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim jarayonini optimallashtirishga yordam beradi. Maktabgacha ta'lim vazirligi tomonidan bildirilgan maqsadlar [1], ya'ni nogironligi bo'lgan bolalarning hayotiy kommunikatsiya va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini rivojlantirishga ko'maklashish, dastur orqali amalga oshiriladigan muhim natijalardandir.

To'rtinchidan, davlat-xususiy sheriklik mexanizmi orqali [1] inklyuziv MTMlarni moliyalashtirish va rivojlantirish uchun qo'shimcha resurslarni jalb etish imkoniyati ochildi. Bu inklyuziv ta'lim tizimini kengaytirish uchun barqaror moliyaviy yechimlarni topishda muhim qadamdir.

"Ilk qadam" davlat dasturi doirasida maktabgacha inklyuziv ta'limni joriy etishda sezilarli yutuqlarga erishilganiga qaramay, bir qator muammolar mavjud bo'lib, ularni hal etish kelajakdagi samaradorlikni ta'minlash uchun zarurdir.

Miqyosning cheklanganligi: Hozirgi kunda inklyuziv MTMlar soni cheklangan, Toshkentdagi 369-sonli MTM [1] kabi namunalar hali keng miqyosda

takrorlanmagan. Bu inklyuziv ta'lim xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini cheklaydi.

Kadrlar masalasi: Maxsus pedagoglar, defektologlar, logopedlar va bolalar psixologlari yetishmasligi sezilmoqda. Mavjud kadrlar esa inklyuziv ta'lim prinsiplari va metodologiyalari bo'yicha qo'shimcha malaka oshirishga muhtoj. "Xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi" da [4, 5] maxsus o'qituvchilar va psixologik-pedagogik mutaxassislarni tayyorlash masalasi belgilangan bo'lsa-da, bu jarayon hali to'liq miqyosda yo'lga qo'yilmagan.

Infratuzilma: Mavjud MTMlarning ko'pchiligi maxsus ehtiyojli bolalar uchun moslashtirilmagan (panduslar, liftlar, maxsus jihozlar yetishmaydi). Yangi binolarni qurish va mavjudlarini moslashtirish katta moliyaviy sarmoyalarni talab etadi [4, 5].

Moliyalashtirish: Davlat-xususiy sheriklik [1] ijobiy model bo'lsa-da, tizimni to'liq moliyalashtirish va kengaytirish uchun qo'shimcha barqaror manbalar zarur.

Ota-onalar va jamoatchilikning xabardorligi: Inklyuziv ta'limning afzalliklari haqida ota-onalar va keng jamoatchilik orasida tushuncha darajasi hali yetarli emas, ba'zida stigma va noto'g'ri tushunchalar mavjud.

Tizimli integratsiya: Maktabgacha ta'limdagi inklyuzivlikni boshlang'ich va o'rta maktab, hatto oliy ta'lim [2] tizimi bilan uzluksiz bog'lash mexanizmlari yetarli darajada rivojlanmagan.

Pilot loyihalarni kengaytirish: 369-sonli MTM tajribasini chuqur o'rganib, uni boshqa hududlardagi MTMlarga joriy etish bo'yicha davlat dasturlarini ishlab chiqish.

Kadrlar salohiyatini oshirish: Pedagogika universitetlarida inklyuziv ta'lim bo'yicha maxsus mutaxassisliklarni ochish, mavjud kadrlar uchun uzluksiz malaka oshirish kurslarini tashkil etish, xalqaro ekspertlarni jalb qilish.

Infratuzilmani takomillashtirish: Mavjud MTMlarni bosqichma-bosqich maxsus moslamalar bilan jihozlash, yangi qurilayotgan MTMlarni esa boshidanoq inklyuziv standartlarga muvofiq loyihalash va qurish.

Moliyalashtirishni diversifikatsiya qilish: Davlat byudjetidan ajratiladigan mablag‘lar hajmini oshirish bilan birga, xalqaro grantlar, xayriya fondlari va davlat-xususiy sheriklik modellarini kengroq joriy etish.

Axborot-targ‘ibot ishlari: Inklyuziv ta‘limning afzalliklari haqida aholi orasida keng tushuncha berish maqsadida ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar orqali targ‘ibot-tashviqot ishlarini kuchaytirish.

Tizimli yondashuv: Maxsus ehtiyojli bolalar uchun maktabgacha, umumta‘lim va oliy ta‘lim bosqichlarini qamrab oluvchi yagona inklyuziv ta‘lim strategiyasini ishlab chiqish va amalga oshirish.

Ko‘pgina rivojlangan mamlakatlarda (masalan, Skandinaviya davlatlari, Kanada, AQSh) inklyuziv maktabgacha ta‘lim tizimi chuqur rivojlangan. Ularda erta aralashuv dasturlari, individual ta‘lim rejalari (IEP), universal ta‘lim dizayni (UDL), ota-onalar ishtirokining yuqori darajasi va pedagoglarni inklyuzivlik bo‘yicha tizimli tayyorlashga katta e‘tibor qaratiladi. O‘zbekiston inklyuziv ta‘limni rivojlantirishda dastlabki qadamlarni qo‘yayotgan bo‘lsa-da, bu tajribalardan o‘rganish va mahalliy sharoitlarga moslashtirish orqali tizimni yanada takomillashtirish imkoniyati mavjud. Xususan, erta yoshdagi bolalarga xizmat ko‘rsatuvchi ko‘p tarmoqli mutaxassislar guruhlarini shakllantirish va mahalliy hamjamiyatlarni inklyuziv jarayonga jalb qilish borasida xalqaro tajriba juda foydali bo‘lishi mumkin.

Xulosa

“Ilk qadam” davlat dasturi O‘zbekistonda maktabgacha ta‘lim tizimida inklyuziv ta‘limni tashkil etishda muhim asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Dasturning bolaga yo‘naltirilganligi va moslashuvchanligi maxsus ta‘lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalarni umumiy ta‘lim muhitiga integratsiya qilish uchun qulay imkoniyatlar yaratadi. Toshkent shahridagi 369-sonli inklyuziv MTM kabi pilot loyihalar "Ilk qadam" dasturining moslashtirilgan o‘quv rejasi asosida inklyuziv ta‘limni amaliyotda samarali tashkil etish mumkinligini namoyish etdi. Bu loyihalar nafaqat maxsus ehtiyojli bolalarning rivojlanishi uchun sharoit yaratadi, balki barcha

bolalar orasida bag'rikenglik va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Biroq, inklyuziv maktabgacha ta'limni keng miqyosda rivojlantirishda kadrlar yetishmasligi, infratuzilma moslashuvchanligining pastligi, moliyalashtirish muammolari va tizimli integratsiya bo'yicha kamchiliklar saqlanib qolmoqda. Ushbu muammolarni hal etish uchun pilot loyihalarni kengaytirish, mutaxassislar tayyorlash tizimini takomillashtirish, infratuzilmani moslashtirishga doir investitsiyalarni oshirish, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish va aholining xabardorligini oshirish zarur. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, erta aralashuv, individual ta'lim rejaları va ko'p tarmoqli guruhlar ishtirokidagi hamkorlik inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'zbekiston ushbu sohada sezilarli qadamlar tashlayotgan bo'lsa-da, inklyuziv ta'lim tamoyillarini har bir maktabgacha ta'lim muassasasida to'liq va izchil amalga oshirish uzoq muddatli strategik yondashuvni talab qiladi. Ушбу мақола муаллифи ҳам инклюзив таълимни мактабгача таълим ташкилотларида тадбиқ этиш бўйича тадқиқот ишларини олиб бормоқда[9;10; 11]. Kelajakda "Ilk qadam" dasturini inklyuziv ta'limga to'liq moslashtiradigan maxsus modul yoki yo'riqnomalarni ishlab chiqish hamda uning amalga oshirilishini qat'iy monitoring qilish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Alohida ta'lim ehtiёjlari bўlgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari tўғrisida"gi 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-sonli qarori. Toshkent. 2020. 3–8-betlar.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 13 октябрдаги ПҚ-4860-сон қарорига 1-Илова: "2020 — 2025 йилларда халқ таълими тизимида инклюзив таълимни ривожлантириш концепцияси».

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini takomillashtirish chora-

tadbirlari to'g'risida"gi 638-son Qarori, (12-oktabr 2021-yil). Toshkent. 5–14-betlar.
3.O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (23-sentabr 2020-yil). Toshkent.10–18-betlar.

4 O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 15-oktabrdagi O'RQ-641-sonli "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonuni.Toshkent. 7–15-betlar.

5.“Ilk qadam” maktabgacha ta'lim tashkilotlarining Davlat o'quv dasturi. “Ilk qadam” maktabgacha ta'lim muassasasining Davlat o'quv dasturi BMTning Bolalar jamg'armasi YUNISEFning O'zbekistondagi vakolatxonasi texnik ko'magi yordamida yaratildi va nashr etildi. Toshkent. 2018. 12–45-betlar.

6.Shin, A. V. O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish va inklyuziv ta'lim istiqbollari. Toshkent: Maktabgacha ta'lim vazirligi.2021. 22–30-betlar.

7. Xudoyberdiyeva, M. Maktabgacha ta'limda inklyuziv yondashuv asoslari. Toshkent: 2022. O'qituvchi. 34–52-betlar.

8.Rasulova, D. (2021). Inklyuziv ta'lim metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya. 2021. 40–60-betlar.

9. Ro'ziboyeva R.Ya., Razzoqov D.N. Inklyuziv ta'lim sharoitida bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirish // MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI 2025-yil, iyun, №1-maxsus son 208-211 betlar

10. Ro'ziboyeva R.Ya., Razzoqov D.N. Inklyuziv ta'lim orqali ijtimoiylashuv: maktabgacha yoshdagi bolalar hayotidagi yangi bosqich. // OSIYO TEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETIda 2025-yil 15-17-may kunlari bo'lib o'tgan “Globalashuv davrida turkiy tillar taraqqiyoti: til, ta'lim, nazariya va amaliyot muammolari” mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. – Qarshi, 2025. –912 bet. 550-553 betlar

11. Ro'ziboyeva R.Ya., Razzoqov D.N. Inklyuziv ta'lim va kadrlar malakasini oshirish yo'nalishlari // oliy ta'lim tizimi kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish institutida 2025-yil 18-sentyabrda “Oliy ta'lim tizimi kadrlarining malakasini oshirish: dolzarb muammolar va innovatsion yechimlar”

мавзусида бўлиб ўтган халқаро илмий-амалий конференсиya материаллари. Тошкент,
2025 й. 396-398 бетлар

12. Salimova D. "Inklyuziv ta'lim asoslari", Toshkent: Yangi asr avlodi,
2023.

13. Norimxol Xasanova. Maktabgacha ta'limda inklyuziv yondashuv //
Markaziy Osiyo ilmiy tadqiqotlar akademik jurnali Central asian academic journal
of scientific research 89-91 betlar. 3-QISM 1-SON ISSN: 2181-2489